

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Петър Димитров Балкански – гост-преподавател и почетен професор в Югозападен университет „Неофит Рилски“ – гр. Благоевград.

На дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование – „Педагогически науки“; професионално направление 1.1 „Теория и управление на образованието“; докторска програма „Управление на образованието“.

Автор: Юлиян Иванов Петров

Тема: „Учителските синдикати като фактор за формиране на макрополитиките в училищното образование“

Научен ръководител: проф. д-р Галин Цоков

*

*

*

*

Общо описание на представените материали

При съставянето на настоящата рецензия съм имал на разположение дисертационния труд, автореферата и автобиографията на докторанта. Този комплект от материали не ми позволява да оценя изчерпателно всички изисквания към рецензията по точка Първа: „Общо описание на представените материали“.

Дисертационният труд съдържа 206 стандартни страници. Текстът е структуриран в увод, три глави, изводи и препоръки, заключение, списък с използвана литература и приложения. Освен това, в дисертацията са включени 24 диаграми, 4 приложения в обем от 21 страници и 7 страници библиография. Цитираните източници са 137, от които 91 на кирилица, 46 на латиница и 10 интернет източника.

Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на катедра „Педагогика и управление на образованието“ на Педагогическия факултет към ПУ „Паисий Хилендарски“. Структурата и съдържанието на автореферата отразяват съдържанието, основните идеи и резултати, съдържащи се в дисертационния труд. Би могло, за сметка на някои общи постановки, авторефератът да се обогати с емпирични данни и тяхното тълкуване, получени чрез проведеното от докторанта изследване.

Кратки биографични данни за докторанта

Докторант Юлиян Иванов Петров е роден на 29.11.1965 г. Завършва висше образование в АМТИИ – гр. Пловдив със специалност: „Учител по музика и естетика, магистър по музика“ (1986 – 1991 г.). Допълнително завършва магистърска програма по „Информационни и комуникационни технологии“ и придобива правоспособност за учител по информатика. Последователно работи като учител и директор в ОУ „Гео Милев“, гр. Садово (1990 – 2011 г.). От 2011 г. досега е председател на Синдикат „Образование“ към КТ „Подкрепа“. Притежава богат опит като ръководител на неправителствени организации, в т.ч. и организация „Образование без граници“. Повишава непрекъснато своята квалификация и притежава компютърни умения за работа с операционни системи и създаване на социални мрежи.

Познаване на проблема

Съдържанието на дисертационния труд и приложената към него библиография ми дават основание да подчертая, че докторантът познава изследваната от него толкова сложна и противоречива тема. С пълно основание може да се твърди, че Юлиан Петров познава задълбочено и притежава богата информираност за специфичните характеристики на образователната политика като относително обособен клан на общата и социална политика. Ценността на дисертационният труд е в това, че за първи път докторантът разкрива в системен вид съдържанието на синдикалната дейност при формирането на националната и правителствена политика. Авторът е осъществил компетентен и изчерпателен анализ на образователните политики в условията на социален преход на обществото и трансформация на политическата идеология по посока на демократизацията и хуманизацията на училищното образование. В качеството си на синдикален лидер демонстрира съвременна политическа култура и добра изследователска компетентност.

Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Изследванията на образователните политики водят началото си от първите години на XX век (Големанов) и се активизират след началото на демократичните промени в нашата страна (Еничарова, Цоков, Божков, Колев, Първанова, Прокоп и др.). Самото понятие „политика“ е обременено с негативна комуникация, което обяснява дистанцирането на изследователите от този вид научно – изследователска проблематика.

Скромно е българското наследство от научни изследвания в тази област. Образователните политики най-често се разглеждат в исторически контекст и много по-малко като политическа философия и управленски инструментариум. Традиционният подход към изучаването на образователните политики много често се отъждествява с образователното и училищното законодателство, което се явява един от инструментите на политиката. Помним марксистическите схващания, че „училището вън от политиката е лъжа и лицемерие“, под което се разбира ръководната политика и власт на упарвяващата комунистическа партия.

Да се разсъждава за образователната политика въобще е крайно некоректно. Не съществува една-единствена идея за образованието в света. Понятието „образование“ е многосмислово. Проблемът не е само в множеството представи за образованието. От древността до наши дни съществуват различни философски и идейни течения и научни школи, които по различен начин разкриват смисъла на образованието. Това означава, че и смисъла на образователната политика или на образователните реформи се реализират по различен начин в различни държави. В едни случаи образованието се отъждествява с възпитание и обучени, в други – с обучение, в трети – с развитие, в четвърти – с култура, в пети – със система, процес, институция, резултат и т.н. Оттук произтичат различни философски, идеологически и политически концепции за образованието: едни са за запазване на неговата фундаменталност; други – за тясна специализация. В първия случай образователните политики акцентират върху общокултурната функция на образованието, а при втория – за конкретното му приложение. Два диаметрално противоположни подхода. Това води до утилитарна или технократична политика за реформиране и развитие на образованието. Оттук води своето начало известния спор за прагматичната и хуманитарна представа за образованието.

Известна е тезата на американския философ и педагог Джон Дюи, че „в цялата история на педагогическата мисъл е неотменна борбата на две идеи: 1) идеята за това, че образованието е **развитие**, което идва отвътре, че то е основано на природните способности на личността; и 2) идеята за това, че образованието е процес на формиране, който идва отвън и представлява процес за преодоляване на природни наклонности и заменянето им с придобити под външен натиск навици“.

До сега всички опити да се намери основна идея за образованието, и оттук – за образователната политика, не са донесли успех. Съществуват десетки идейни и философски течения, концепции и научни школи, които по различен начин разкриват дълбокия смисъл на образованието, а по този начин – и смисъла на образователната политика. В света съществува конкуренция и се борят между себе си различни образователни идеи и различни образователни политики за доминиране между себе си на образователните идеи. Ако искаме да бъдем коректни, валидни и достоверни в нашите изследвания в разкриването на предимствата и особеностите на добрите и силните страни на актуалните образователни модели, идеи, теории, концепции, парадигми, практики, от една страна, и съответните на тях образователни политики: глобални, европейски, национални, държавни, либерални, консервативни, религиозни, хуманистични, културологични, технократични, утилитарни и др. Няма да бъдем против истината, ако кажем, че колкото са страните и народите, толкова са образованията и образователните политики. Не е случаен фактът, че в основните документи на Европейския съюз се посочва, че образованието и културата се разглеждат като грижа и отговорност на всяка държава – членка и като особен национален и културен феномен за идентичност.

Всичко това е неоспоримо доказателство за актуалността на дисертационната тема и нейната значимост за научната, социалната и педагогическа практика.

Методика на изследването

Методиката на теоретичната и емпирична част на изследването следва логиката на изпълнението на целта, задачите и хипотезата, формулирани от дисертанта. Той с лекота използва както теоретичната, така и практическата методика за разкриване ролята на синдикалните организации в процеса на сътрудничество, социален диалог и партньорство с правителствените институции като използва две групи методи за анализ и набиране на емпирични данни: теоретичен анализ и синтез на основни концепции за образователните политики и синдикални стратегии и подходи; контент анализ на информационни и нормативни източници, интервю с експерти, експертна оценка, анкета и статистически изчисления. Считаю, че избраната и приложена обща методология и методика за набиране и анализ на информация са достатъчни и надеждни за валидността, надеждността и обективността на изследването. Целта, задачите и хипотезите са формулирани коректно в съответствие с академичните изисквания.

Характеристика на дисертационния труд

Както посочихме, съдържанието на дисертационния труд е обособено в увод, три глави, обобщение и заключение.

Обект на изследването са „макрополитиките по отношение на училищното образование“.

Предметът на дисертационното изследване е „участието на учителските синдикати в изработването на политиките по отношение на училищното образование“ (стр. 5). Дисертантът си е поставил за цел да проучи, анализира, интерпретира и обобщи в теоретичен, емпиричен и диагностичен план участието на учителските синдикати в изработването на политиките по отношение на училищното образование“ (стр. 5).

Формулирани са пет задачи, от които 3, 4 и 5 би могло да бъдат обединени в една, защото са свързани с провеждането на емпиричното изследване. Изследваната съвкупност обхваща 897 участници в образователния процес. Информацията е набрана с помощта на стандартизирана анкетна карта. Допълнително е извършена експертна оценка с изследването на 49 експерти – бивши министри на образованието и с привличането на експерти от Полша, Израел, Словения, Македония, Босна, Египет, Кипър и Казахстан.

Представителното емпирично изследване е осъществено по „метод на отзовалите се“.

Формулирани са две хипотези на изследването. Според едната, авторът допуска, „че има сериозни проблеми, свързани с формулирането на политиките по отношение на училищното образование“ (стр. 7). А според втората хипотеза, авторът предполага, че „голяма част от тези проблеми се дължат на факта, че макрополитиките се разработват без достатъчно участие на социалните партньори“.

Това, което липсва в методологията на изследването е, че не са определени индикаторите (критериите), по които да се съди, че целта на изследването е изпълнено и хипотезите се потвърждават или отхвърлят.

Първа глава на дисертационния труд е посветена на същността и особеностите на процеса на изработване на образователни политики. В тази част на дисертационния труд дисертантът разкрива същността на политиката и на образователните политики. Разкрива някои базисни понятия, техните характеристики и различия (политика, публични политики, държавни политики, национална и държавна образователна политика); диференцира понятията политик, политически лидер, мениджър, лидер и ръководител. Направено е разграничение между образователна политика и управление на образованието; между „политически мениджмънт“, т.е. правене на образователни политики и изпълнителен мениджмънт.

Във втори параграф дисертантът разглежда философските концепции за осмисляне на образователните политики: постпозитивизъм, функционализъм, прагматизъм, реконструктивизъм, неолиберализъм и конструктивизъм. Специално внимание е отделено на понятието „образователна макрополитика“, което се явява структуроопределяща в дисертационния труд.

В трети параграф са разкрити в исторически контекст факторите в процеса на формиране и развитие на образователните политики у нас и някои развити страни.

В тази част на дисертационния труд се съдържат излишни факти, процеси, иновации, нормативни положения, дейности и инициативи, които са по-скоро инструменти на едни или други образователни политики. Те имат по-скоро информативен характер, например: дистанционно обучение, електронно и мобилно обучение и пр.

Специално внимание е отделено на инструментите за реализация на образователните политики: реформи, закони, стратегии, иновации, управление, програми, ресурси, технологии.

Втора глава съдържа анализи на макрополитики, свързани с училищното образование като описание на световния опит и национални предизвикателства. Тук акцентите на анализа са върху три групи проблеми:

1. Международни организации като фактор за формирането на националните образователни политики. Посочена е наднационалната роля на ЮНЕСКО, Световната банка, Организацията за икономическо сътрудничество и Европейския съюз;
2. Осъществен е сравнителен преглед на формирането на образователните политики по отношение на училищното образование в САЩ, Китай, Япония и Южна Корея;
3. Третият акцент на анализа е фокусиран върху синдикалната дейност в сферата на образованието. Разкрита е спецификата на синдикалната дейност в сферата на образованието. Направен е исторически преглед на участието на учителските движения и синдикати в определяне на училищната политика в нашата страна.

Трета глава включва методиката и анализ на резултатите от проведеното емпирично изследване. Специално внимание е отделено на синдикалната дейност в образованието, спецификата на учителските синдикати като неправителствени организации. Обоснован е социалният диалог като механизъм за участие на синдикатите при определяне на образователните стратегии за реформиране и развитие на училищното образование, както и координацията на взимане на решение за модернизация на българското образование, за повишаване на квалификацията и компетентността на педагогическия персонал; осмислянето на партньорството с държавните образователни институции за разработване на нормативната уредба за регулиране на образователния процес на българското училище и трудово – правните отношения, свързани с подбора, назначаването, адаптирането, развитието и освобождаването на училищния персонал, както и социалния диалог при планирането на делегираните бюджети и заплащането на труда.

В тази част на дисертационния труд е представен социалния диалог между учителските синдикати и държавните административни структури за управление на образователния процес през погледа на управляващите политици и министри.

Един от параграфите на трета глава е посветен на актуални проблеми на влиянието на социалния диалог върху управлението на училищната образователна система. Направен е опит да се формулират измеренията на „политизацията на социалния диалог и синдикализация на политическите идеологии“ при формирането на образователните политики.

Отделено е специално внимание на брeнда българските учителски синдикати в рамките на световната синдикализация като генератори на идеи и промени в образованието.

Дисертационният труд завършва с обобщено заключение, формулирането на управленски изводи и препоръки за повишаване ролята на учителските синдикални

организации за разработване и утвърждаване на образователните политики в условията на извършване на образователните политики в условията на трансформация на общата.

Така очертана структурата и съдържанието на дисертационния труд ми дава основание да го оценя като логически издържан, завършен, даващ обосновани отговори на формулираните от докторанта цели, задачи и хипотези относно предмета и обекта на дисертационното изследване. Считаю, че формулираните от докторанта хипотеза и цел на дисертационното изследване са изпълнени в основни линии.

Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Потвърждавам формулираните от докторанта научно – теоретични и приложни приноси на проведеното дисертационно изследване, представени в автореферата. По своя характер то е първо и единствено в педагогическата и управленска книжнина в нашата страна и запълва една празна страница в професионалната област „Теория и управление на образованието“. Дисертационният труд обогатява с нови емпирични факти, идеи и знания политиките и управлението на училищното образование в условията на училищното образование в условията на социален преход, демократично управление на обществото, пазарни отношения и членство в Европейския съюз.

Дисертационният труд е актуален, обществено и научно значим и полезен с богатата си фактология за обучение на студенти – бъдещи учители и за квалификация на синдикални активисти и училищни ръководители и мениджъри за повишаване на тяхното информирано участие в тристранното сътрудничество и социалния диалог между синдикати, администрация и учители.

Дисертационният труд съдържа ценни иновационни идеи и предложения, чиято бъдеща реализация би ускорила и обогатила с нов инструментариум за постигане на ефективно и качествено управление на училищното образование и за реализацията на образователните политики чрез усвояване на нови инструменти, методи и форми за тяхното осъществяване в управленските практики на училищните организации и за издигане на ролята на учителските синдикални организации в социалния диалог и тристранното сътрудничество между синдикални организации и образователни държавни институции.

Критичните бележки и формулираните препоръки от мен в настоящата рецензия не омаловажават достойнствата и научните приноси на дисертационния труд, както и научните качества и изследователски способности на докторанта.

Публикации на дисертационния труд

Дисертантът притежава три публикации, които пряко или косвено са свързани с дисертационното изследване. Едната от публикациите – „Училищното образование и социално партньорство – предизвикателство на нашето време“ е пряко свързано с дисертационния труд. Останалите две публикации: „Здравословни и безопасни условия на труд в сектора на образованието“ са предпоставка за качествено образование“ и „Гражданското образование и има ли то почва у нас“ имат по-общ характер. Би било добре докторантът да използва съществуващите възможности за популяризиране на резултатите от емпиричното изследване в централния педагогически печат, по-често да подлага на социологически и статистически анализ конкретни проблеми на образователната политика.

Лично участие на докторанта в разработването на доктората

Разработеният дисертационен труд и проведеното емпирично изследване са лично творчество на докторанта. Цитираните източници са коректно представени, но недостатъчно. Бих препоръчал на докторанта вместо да представя произведение на чужд автор (Г. Цоков) от първо лице, да ги цитира коректно в съответствие с академичните традиции и изисквания. Така докторантът ще открие по-добре своята позиция и ще демонстрира научна етика.

Автореферат

Представеният автореферат отразява в основни линии структурата, съдържанието и основните цели на дисертационния труд. Неговото качество би могло да се подобри, ако съдържаше повече емпирични данни от проведеното изследване. По този начин ще се повишат доказателствените достойнства на автореферата. Представената една-единствена таблица със статистически данни не е достатъчна за читателя, за да се убеди в обобщените свободни разсъждения на докторанта. В дисертационния труд се съдържат интересни емпирични данни, които отсъстват в автореферата (особено анализа на експертните мнения на бившите министри на образованието през последните години на преход).

Критични бележки, препоръки и въпроси за отговори към докторанта

1. Голяма част от съжденията на докторанта не са подкрепени с конкретни източници и автори у нас и в чужбина, което намалява достойнството на дисертацията и автореферата като научен труд;
2. Изтъквайки необходимостта от активно участие на учителските синдикати при формулиране на макрообразователни политики, е необходимо всяка синдикална организация, в качеството на партньор в тристранния социален диалог да се разграничава със своите алтернативни и диференцирани синдикални образователни политики, за да оправдае своя национален статут в тристранния диалог и да защити синдикалните интереси на своите членове. Разкриването на диференцията – специфика на правителствените и синдикалните организации е от съществено значение за техния престиж, влияние и авторитет сред своите членове и в обществото и се превръщат в „креатура“ на външни субекти и се отчуждават от своите членове;
3. Идеята на дисертантът да се „политизира синдикалния диалог“ и да се „синдикализира политическата идеология“ и инструментите за формиране и изпълнение на образователните политики, се нуждае от допълнителен задълбочен анализ и съществува определена опасност от превръщането на синдикалните организации в **казионни**.

Тази идея за синдикализиране на образователната политика и за политизирането на учителските синдикати по въпросите на образованието крие сериозни опасности от социални конфликти, изостряне на социалния диалог и противопоставяне на интересите на синдикалните членове с интересите на синдикалните организации.

Известно е, че синдикалните организации не са политически организации. През целия ХХ век са приети многобройни конвенции от Международната организация на труда на ООН за ролята и функциите на синдикатите в социалния диалог с държавата. Тяхната основна функция е защитна и колекционна в социалния диалог с държавата. В

този контекст аз разглеждам партньорското сътрудничество между синдиката и държавата в сферата на обарзованието.

По този повод имам няколко допълнителни въпроса към докторанта:

1. Как се отразява в тристранния диалог участието на учителските синдикални организации при формирането на макрообразователните политики? Кои са силните и слабите страни на синдикалния плурализъм в социалния диалог с правителствените институции за реформирането на училищното образование?
2. Известно е, че всяка политика, в т.ч. и образователната означава стремеж за участие във властта или оказване на влияние за разпределение на властта и ресурсите между групи хора, които тя включва в себе си.

Въпрос: Как се отразяват ценностите на синдикализма в образованието при смяната на властта и образователните политики и смяната на управляващите политически партии?

3. От теорията на общата политика са известни три традиционни политически идеологии, които определят контекста и ценностите на социалните дейности – консервативна, политическа идеология, демократична, либерална и социалдемократическа. На базата на тези идеологии се формират и практикуват съответни образователни политики.

Въпрос: Бихте ли се опитал да диференцирате ценностите на тези политически идеологии и какво е тяхното значение при формиране на ценностите на Вашата синдикална организация „Образование“ по отношение на практикуваната образователна политика?

4. Известно е, че всяка политика притежава своя специфична политическа идеология и политическа философия. Политическата идеология се използва като инструмент за формиране и манипулиране на политическото съзнание на човека, групите и обществото.

Въпрос: Може ли да се твърди, че синдикалните организации в България след като имат желанието „синдикализират образователната политика“ и имат свои специфични синдикални политически идеологии и политически идеологии за действие?

5. Кои са причините България да няма единна национална образователна политика и как това се отразява на функционирането, реформирането, качеството и ефективността на училищната образователна система у нас?

Лични впечатления

Не познавам лично докторанта. Моите сведения за него са от средствата за масова информация в качеството му на председател на синдикат „Образование“ към КТ „Подкрепа“.

Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и научни резултати

1. Считаю за полезна идеята – предложение на докторанта при разработването на учебните планове и програми за квалификация и обучение на действащи и бъдещи педагогически специалисти, да се изучава дисциплината

„Образователни политики“ и ролята на синдикатите в социалния диалог в сферата на образованието;

2. Препоръчвам на докторанта да приспособи своя дисертационен труд в учебно помагало за квалификация и обучение на педагогическите специалисти по въпросите на социалния диалог и решаване на социални конфликти при взаимодействие между синдикати и държава в сферата на образованието;
3. За намаляване на социалното напрежение в училищните организации между синдикати и училищно ръководство да се разработят добри практики и инструменти за социален диалог и партньорство и управление на социални конфликти.

Заклучение

Дисертационното изследване е първо и единствено в педагогическата и управленска литература у нас. То съдържа научни, научно – приложни и приложни резултати, които представляват авторски принос в науката за управление на образованието. Дисертационният труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния съства в Република България, Правилника за прилагането му и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали, дисертационни резултати и автореферата съответстват на специфичните изисквания на Факултета по педагогика, приети във връзка с Правилника на Пловдивски университет „П. Хилендарски“ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантът Юлиан Иванов Петров притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност „Теория и управление на образованието“, шифър 1.1, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензирания по-горе дисертационен труд, постигнатите резултати и приноси и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Юлиан Иванов Петров в област на висше образование „Педагогически науки“, професионално направление „Теория и управление на образованието“, шифър 1.1 по докторска програма „Управление на образованието“

21.12.2017 г.

Рецензент:

/проф. д-р Петър Балкански/